

УДК 347.73

DOI 10.37772/2518-1718-2021-3(35)-10

## **ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОБІГУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ВАЛЮТ**

Стаття присвячена загрозам та викликам, що постали перед державами світу і перед Україною у сфері фінансової безпеки у зв'язку з виникненням децентралізованої віртуальної валюти, як автономної та незалежної системи від традиційних валют та централізованих платіжних систем. Головна загроза кроється у анонімності дії віртуальної валюти і відсутності можливості контролю з боку державних та фінансових інституцій. Це створює спокуси для користувачів та власників віртуальної валюти порушувати діюче законодавство або взагалі користуватися його прогалинами. Користування криптовалютою у віртуальному просторі загрожує існуванню банківської системи, сприяє ухиленню від оподаткування, що створює небезпеки у податковій та бюджетній сфері, приваблює злочинців, що пов'язані з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом та ін. Єдиний вихід для будь-якої держави у такій ситуації – це взяття під повний контроль діючу децентралізовану систему віртуальних валют, перетворивши її на централізовану та ліквідувавши головний принцип дії даної системи – анонімність. Автор підіймає питання – які перспективи такого розвитку подій.

**Ключові слова:** віртуальна валюта, децентралізована платіжна система, традиційна фінансова система, фіатна валюта, блокчейн, фінансова безпека держави, ухилення від сплати податків, бюджетна безпека, податкова безпека, анонімність дії, загрози у банківській сфері, відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом, сервіси, призначені для приховування джерел отримання віртуальних валют.

**Постановка проблеми.** Важливою умовою фінансової безпеки будь-якої держави є повний контроль над грошово-кредитною системою, який дає можливість не тільки виконувати поставлені завдання у сфері регулювання суспільних процесів, а і прогнозувати подальший їх розвиток, визначати пріоритети. Поняття «фінансова безпека держави» не є новим для науки фінансового права, окремим її складовим була приділена відповідна увага, досліджено загрози та ризики, вироблено шляхи їх подолання та засоби запобігання тощо. В цілому, під фінансовою безпекою держави розуміють ступень захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, митної, розрахункової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [1; 2; 3; 4]. У свою чергу, система фінансової безпеки – це сукупність інструментів та відповідного забезпечення фінансової безпеки, яка виконує функції контролю, аналізу, регулювання, прогнозу фінансо-

вого стану учасника фінансового ринку з метою досягнення цілей економічної діяльності та ефективної протидії зовнішнім і внутрішнім негативним впливам (загрозам).

Законодавчо були врегульовані такі види фінансової безпеки як бюджетна, податкова, банківська, грошово-кредитна, валютна, інвестиційна, торгова та інші. Правовідносини, що складаються в межах даних напрямів фінансової діяльності держави зрозумілі її учасникам, вони функціонують у матеріальному «фізичному» світі і держава тільки коректує їх шляхом внесення змін та доповнень у вже існуючі правові норми та закони.

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІКТ) (інколи цей процес називають ще цифровою революцією) проник і продовжує проникати у всі сфери життєдіяльності суспільства. Експерти виокремлюють три головні сфери застосування ІКТ: 1) виробництво; 2) торгівля, у праві це називається електронна комерція; 3) грошово-кредитна сфера. Остання характеризується як Фінтех, тобто «Фінансові технології». Отже, у інформаційно-телекомунікаційних технологіях існує напрямок, що працює над вдосконаленням саме фінансових технологій. Мова йде про нові технології, що

впроваджуються у різні види фінансового бізнеса – банківська справа, страхування, біржеві операції, управління активами, грошові перекази, високочастотний трейдинг, фінансовий автопілот та ін. Було б дивним, якби у таких умовах інформаційно-технологічного прориву хтось не спробував би застосувати досягнення фінансових технологій саме з метою створення головного фінансового активу – грошей. Тому революційним відкриттям у сфері фінансових технологій можна без сумніву вважати створення віртуальної валюти або криптовалюти, тобто віртуальних грошей. Гроші – це головна складова фінансового суверенітету держави, підґрунтя її існування. Монополією на випуск грошей та контроль за їх обігом завжди належав державі в особі центральних банків та інших фінансових регуляторів (Міністерство фінансів). Всіх хто посягав на це суворо карали, наприклад, фальшивомонетництво, за яке і зараз у більшості країн світу передбачена кримінальна відповідальність (а у Давньому світі за такий злочин заливали окріпене олово у горло). Держави протягом свого існування постійно та систематично боролися і з тіньовою економікою, тому що прагнули контролювати всі без виключення фінансові операції, що здійснюються на їх території та за її межами. Так, зараз йде боротьба з готівковими коштами з метою 100 відсоткового переведу їх на безготівкову форму розрахунків. Держави вели між собою так звані «валютні війни» за пріоритет платіжної сили своєї національної одиниці відносно іноземної одиниці. І все це заради стабільного існування самої держави. Отже, в самій суті держави закладена об'єктивна необхідність випуску, контролю та нагляду за своєю валютою (однією з ознак держави взагалі є збір податків, тобто грошей у формі податків).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сутність такого нового фінансового явища як віртуальна валюта, її функціональні можливості, види та принципи функціонування досліджувалась у роботах вітчизняних вчених – М. Кучерявенко, А. Кудь, Є. Смичок [5], А. Овчаренко [6], О. Глушенко [7], С. Хвалінський [8] та іноземних – Фредріка Шнейдера [9], Е. Готса [10]. В той же час існує окремих аспект цієї проблеми – це ті виклики та загрози, які виникають і мають тенденцію до збільшення у сфері фінансової безпеки будь-якої держави, а саме – у банківській системі, податкових та бюджетних правовідносинах, у сфері відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Постійне вдосконалення механізмів дії системи віртуальних валют викликає необхідність більш детального аналізу та дослідження даної проблеми.

**Мета статті** – аналіз правового регулювання дії віртуальної валюти у сферах банківської, податкової, бюджетної діяльності держави та діяльності,

пов'язаної з протидією та запобіганням відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

**Виклад основного матеріалу.** Поява нової віртуальної валюти, грошей які зароджуються, існують та безповоротно зникають у віртуальному просторі – це у повному сенсі слова новий виклик фінансовій безпеці держави. Детально законодавчо врегулювати обіг віртуальної валюти є непростим завданням, тому що сам алгоритм її функціонування, закладений первісно засновниками – передбачає мету – саме уникнути такої регуляції. В основу обігу та дії віртуальної валюти закладено математичні схеми та формули, що і надає їй стійкість до будь-якої державної та централізованої регуляції. Як зазначає Сейфедін Аммус у своїй книзі «Коротка історія грошей», – біткоїн – це валюта без держави і уряду [11, с. 6].

До того ж така валюта має серйозні переваги перед традиційними централізованими видами валют. Головною перевагою віртуальної валюти є її анонімність. Персональні дані власника електронного гаманця зберігаються в таємниці і тому неможливо дізнатися ім'я чи адресу такого користувача. Іноді і самі трансакції (інформація про них) містять таку складну та заплутану схему руху, яка взагалі зникає в «дебрях» віртуального простору. Обіг віртуальної валюти не контролюється державою.

Здійснення операцій з віртуальною валютою приваблює користувачів також своєю швидкістю та дешевизною порівняно з відкриттям банківських рахунків. Трансакції навіть у найвіддаленіші куточки світу можуть займати лічені секунди. Для держави, це навпаки, «неприємна новина», тому що чим швидше здійснюється трансакція – тим більше їх по кількості здійснюється за оперативний робочий день. А це, у свою чергу, підвищує навантаження на контролюючі органи (фіскальні, банківські, службу фінансового моніторингу, казначейські тощо), які просто не мають можливостей поспівати відслідковувати рух віртуальної валюти у повному обсязі, не мають таких потужностей.

Криптовалюту можна охарактеризувати як цифровий актив, особливий платіжний засіб. Вона відрізняється від інших валют та платіжних систем децентралізованістю структури, відсутності єдиного центру контролю за обігом, працює автономно та цілодобово, її неможливо підробити, зберігається вона в електронному гаманці.

Окрім цього, використання віртуальної валюти має і певний психологічний аспект, який не варто недооцінювати. Справа в тому, що при користуванні криптовалютою у користувача є свобода вибору, свобода переказів, свобода від традиційних банківських та державних контрольних та наглядових заходів. Користувач самостійно контролює весь рух

віртуальної валюти. І це надає людині почуття дійсної свободи, почуття того, що вона сама є творцем своєї долі, не повинна не перед ким звітувати і постійно чогось боятися. Відсутнє роздратування від зайвого бажання держави втрутитися у фінансове життя людини якомога глибше через такі фінансові інструменти як - податки, штрафи, пеня, обов'язкові плати різної спрямованості та мети, кредити, відсотки, фінансовий моніторинг, конфіскації, реквізиції тощо. Відсутність контролю за перерахуванням віртуальної валюти – це і є та свобода, про яку мріяла людина не одне століття. Підвладні суб'єкти фінансових правовідносин (звичайні люди) завжди бажали зберегти свої грошові кошти, примножити їх. А найбільш сильним фінансовим експропріатором у їх житті завжди виступала держава. Бо вона має привілей – володіє суверенним правом на законне вилучення фінансових активів підвладних суб'єктів і може пояснити це досить «банально» – заради суспільних інтересів та вічного гасла про покращення життя. Можливості якось домовлятися щодо фінансових питань з державою підвладні особи не мають, тому що референдум з питань оподаткування, бюджету, позик та ін. не допускається. Тому, будь – які законні засоби впливати на своє фінансове становище у відносинах з державою – відсутні. Силою дані питання вирішити також не можливо. У таких випадках, коли не можна перемогти – залишається тільки одне - створити аналогічну валюту, але в якій вже не буде держави. І завдяки Інтернету, інформаційному простору, розуму та здібностей окремих людей – з'явилась система віртуальних платежів. Було б дивно, якби вона, при сучасному стану технологічного та інформаційного прогресу- не з'явилась. Це було тільки питання часу. Отже, як вже зазначалося вище – мета віртуальної валюти – це зберегти свою незалежність та автономність від державного регулювання.

Чи створює це загрозу фінансовій безпеці держави? Так, і серйозну. Адже створена, вдосконалюється і набирає сили альтернативна валюта та платіжна система, що діє у віртуальному просторі. Гальмує розвиток цієї системи відсутність у більшості населення інформаційно - математичних знань щодо користування новою системою та фінансової можливості користуватися нею (відсутність реальних грошей, кількість яких дозволила б хоча б почати та перейти на дану систему).

Але, відомо, що для масового використання будь-яких новітніх технологій потрібна критична маса користувачів та інфраструктури її використання. Використання криптовалюти, яка у повному сенсі може розумітися як новітня цифрова технологія, не є виключенням і цей процес не стоїть на місці. Коло учасників віртуальної фінансової сис-

теми все одно розширюється та росте. Як зазначив А. Москальов: «Навіть якщо наявні нині криптовалюти і не зможуть у майбутньому конкурувати з традиційними платіжними системами, вони вже здійснили великий внесок у провадження новітніх технологій у консервативні платіжні системи» [12, с. 683]. Отже, криптовалюта стає конкурентом національної валюти будь-якої держави. Тому, з боку держави не робити відповідних спроб у цій сфері не можна, тому що віртуальна валюта, будучи віртуальним явищем тягне за собою цілком матеріальні наслідки у реальному житті. Вона і є однією з сторін прояву реальності, хоча і «мешкає» у віртуальному просторі. Отже, її використання приводить до цілком матеріальних наслідків у реальному світі, як позитивних так і негативних. Тому, для держави на даному етапі є вкрай необхідним надати їй юридичне визначення, врегулювати основи обігу та створити дієву систему контролю.

Уряди різних країн по-різному ставляться до віртуальної валюти – від повного її несприйняття та заборони використання до спроб якомога детальніше врегулювати режим її функціонування. В Україні позиція фінансових регуляторів (НБУ, Міністерство фінансів, НКЦПФР) щодо правового статусу криптовалют досить обережна. Так, у спільній заяві щодо статусу криптовалют від 30.11. 2017 року Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку й Національна комісія, яка здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою й платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом. Позиція, при якій має місце звичайне заперечення чого-небудь, будь-якого явища, що насправді вже існує – не її вирішенням і нічого не змінить у дійсності. Навпаки, відсутність правового поля, яке б регулювало порядок здійснення операцій з криптовалютою приводить до того, що кількість таких операцій неухильно збільшується.

Мета будь-якої держави у сфері обігу зрозуміла наперед. Це бажання повністю контролювати обіг віртуальної валюти при здійсненні будь-яких господарських та фінансових операцій користувачами. І безумовно, підпорядкувати дану систему механізмам оподаткування, примусового фінансового стягнення, погашення кредитів, а в цілому, повністю охопити всі аспекти користування віртуальною системою платежів з боку користувачів, щоб знову контролювати їх фінансове життя та впливати на нього, як це робиться у традиційній фінансовій системі. Бо це вже є питання фінансової безпеки та фінансового суверенітету держави.

Але слід мати на увазі, що державне втручання та регулювання ринку обігу віртуальної валюти не-сумісне з основним принципом її функціонування – принципом анонімності трансакцій та анонімності власника або користувача. Для держави існує єдина можливість контролювати використання даної віртуальної системи – це заборона принципу анонімності та створення для органів державної влади можливості отримання інформації про операції конкретного користувача та його трансакції. А чи має держава такі можливості? На наш погляд - ні. Віртуальні валюти – це інтернаціональні електронні гроші, які здійснюють свій обіг не в рамках державного кордону, вони не прив'язані до місцезнаходження, національної юрисдикції та правових регуляторів. Повністю їх рух неможливо відслідкувати. Це розуміють уряди різних держав і створюють свої централізовані віртуальні валюти аналогічні децентралізованим, але які підконтрольні державі (тому і називаються централізованими). Цей приклад взяла до уваги і Україна. Україна планує створити паралельну свою віртуальну валюту, яка була б її підконтрольна. Так, НБУ планує емітувати власні цифрові гроші на базі технології блокчейн у рамках втілення проекту НСП простір.

Але такі дії з боку як НБУ, так і центральних банків інших держав не означають взяти під контроль вже діючі децентралізовані криптовалюти. Вони лише означають створення паралельних централізованих віртуальних валют з метою привабити до їх використання якомога більше користувачів, перетягнувши їх таким чином із сфери вже діючих децентралізованих криптовалют. Це, по-перше, не допоможе взяти під ефективний контроль ринок децентралізованих криптовалют та вийти на лідируючі позиції у випуску цифрових грошей, та, по-друге, як тільки користувачі зрозуміють та розберуться у перевагах нерегульованих віртуальних валют та віртуальних валют, що знову регулюються державою (центральними банками) – не важко здогадатися ким буде їх вибір.

Тому, слід зазначити, що держава має підстави для втручання в регулювання обігу криптовалют. Як ж безпосередньо існують загрози та ризики від існування віртуальної децентралізованої системи криптовалют? Ці загрози можна розподілити по сферам фінансової діяльності держави та виокремити найголовніші з них. Це – банківська сфера, грошово-кредитна сфера, податкова та пов'язана з нею бюджетна сфера, правовідносини, що складаються у сфері фінансового моніторингу, торгова сфера. Проаналізуємо головні із загроз що виникають при використанні віртуальної валюти на прикладі банківської системи, податкової та бюджетної сфери і правовідносин, що складаються у сфері фінансового моніторингу.

*Загрози у банківській сфері.* Впровадження цифрових валют та технологій блокчейн погрожує знищенням банківської системи у її традиційному вигляді. Ці дві інновації (віртуальні валюти та блокчейн) зародилися за межами банківського світу і, по суті, були спрямовані проти традиційних депозитно-кредитних організацій. Банк – це, преш за все, фінансовий посередник. Він приймає гроші на депозити, а потім передає їх далі у вигляді кредитів. Але вся ця конструкція банківського посередництва, що створювалася століттями може рухнути під тиском дії віртуальних валют. Справа в тому, що нові технології (віртуальні валюти та блокчейн) дають можливість економічно спілкуватися будь-яким суб'єктам (фізичним та юридичним тощо) безпосередньо, мінаючи будь-яких посередників. А сучасні банки і є такими класичними посередниками, до того ж монопольного типу, різко знижуючи трансакційні витрати. При цьому учасники економічних відносин, що базуються на використанні віртуальних валют зберігають свою анонімність, знаходяться за межами сфери будь-якого контролю та нагляду, мають «імунітет» від різного роду санкцій та штрафів та ін., про що вже йшла мова раніше. При цьому у самій банківській системі, навпаки, йде процес стрімкого руйнування інституту банківської таємниці, що сприяє росту недовіри з боку клієнтів. Так, наприклад, в Україні щомісяця з'являється новий збанкрутілий банк, клієнти масово втрачають свої депозитні кошти, тому що гроші знецінюються через інфляцію, а відсотки за депозитами вже давно пішли у мінус.

Для більшого розуміння загроз, які несе в собі децентралізована віртуальна валюта для банківської системи приведем висловлювання деяких відомих спеціалістів з області хайтека та експертів з фінансових міжнародних компаній. Так, Білл Гейтс констатував, що банки відімруть – «Banks will die, banking – not». Відома компанія Фінтех PWC також у своїй доповіді зазначає, що смерть банків не за горами. Операції, які здійснювали банки, безумовно залишаться, але вже будуть існувати на новому технологічному рівні. Здійснювати їх будуть безпосередньо самі люди (користувачі) при допомозі компаній Фінтех і без будь-яких банківських посередницьких послуг [11, с. 59]. Наведемо також наступні дані, що розкривають наслідки використання віртуальної валюти для традиційного фінансового сектору. 83 % респондентів, що представляють такий сектор, вимушені визнати, що їх організаціям (а перш за все, це банки, потім страхові компанії, інвестиційні фонди та ін.) неминуче прийдеться нести втрати у зв'язку з розвитком фінансових технологій (віртуальних валют). Вони приречено погоджуються з тим, що система віртуальних валют та компанії Фінтех, що за

ними стоять віднімати у них до 2025 року деякі види їх бізнесу, тобто фінансових послуг. А серед представників банківської спільноти така цифра сягає 95 %. Це стосується і операцій щодо грошових переказів та платежів, управління кредитними портфелями, управління активами клієнтів та капіталами, страхування тощо. Отже їх майбутнє виглядає досить песимістично навіть для них самих.

Таким чином, можна зазначити, що буде відбуватися поступова та постійна зміна балансу сил між традиційним банківським сектором (сектором фінансових послуг) та сектором фінансових технологій, під яким мається на увазі використання віртуальних валют, на користь других.

*Загрози у податковій та по бюджетній сферах.* Державна фіскальна служба України у своїй індивідуальній податковій консультації від 25.10.2019 р. № 282/к/99-99-13-01-02-14/ ПК «Щодо порядку оподаткування доходів деяких операцій» зазначає, що природа криптовалют не дозволяє їх визнати ні грошовими коштами, ні валютою і платіжним засобом іншої країни, ні валютною цінністю, ні електронними грошима, ні цінними паперами, ні грошовим сурогатом. Отже, така позиція податкової служби повністю узгоджується з позиціями НБУ та НКЦПФР. Але така позиція призводить до труднощів при оподаткуванні та взаємодії з контролюючими органами. Наприклад, декларують відповідальні особи криптовалюту, трактуючи по-різному - хто як кошти, хто як майно. Від такої невизначеності виникають труднощі з оподаткуванням, бухгалтерським обліком операцій, накладними по ПДВ, місцем постачання. А деякі платники взагалі переводять свою фінансову діяльність у світ віртуальної валюти де є всі можливості для того, щоб взагалі ухилитися від оподаткування. Цьому сприяє сам принцип дії такої валюти – анонімність користувачів та транзакцій. У цьому сенсі, можна з повною справедливістю дійти висновку, що ринок віртуальної валюти – це і є класичний сектор тіньової цифрової економіки.

Але деякі перші спроби оподаткувати цей сектор виникають. Якщо мова йде про оподаткування операцій з віртуальною валютою, то мається на увазі її купівля – продаж та майнінг. Немає окремих КВЕДів під ці види діяльності, але немає й заборони на операції з віртуальними валютами. Згідно зі ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Листом Держстату від 05.10.2018 року № 14.4-09/435-18 рекомендовано класифікувати майнінг та реалізацію віртуальних валют за КВЕДом 64.19 «Інші види грошового посередництва», а торгівлю (обмін) віртуальними валютами – за КВЕДом 66.19 «Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення».

Але спірних питань у цій сфері ще багато. Це і питання майнінгу (процесу вирішення криптографічних математичних завдань з використанням обчислювальних потужностей комп'ютера або спеціалізованих пристроїв з метою обслуговування мережі), питання обчислення бухгалтерської собівартості видобутку криптовалюти, питання оподаткування при купівлі-продажу валют, виведення коштів у фіатну валюту, питання встановлення джерела доходу, якими саме видами податків оподатковувати та за якими ставками. Якщо віртуальну валюту вважати активом (товаром) операції з купівлі-продажу оподатковуватимуться ПДВ, але і тут існує багато труднощів через невизначеність їх статусу. Якщо звернутися до міжнародного досвіду, то можна привести у приклад Постанову Європейського Суду від 22.10.2015 року, яка визначила, що операції з обміну традиційних валют на біткойни повинні бути вільними від ПДВ, оскільки правила ЄС забороняють стягнення такого податку з операцій з обміну валют, банкнот та монет.

Але всі ці та інші спірні питання, що виникають у даній сфері можна розв'язувати тільки при дотриманні однієї умови – якщо користувачі даною мережею (дійсні платники податків) самостійно за власною волею будуть мати бажання декларувати та вести облік своїх операцій з віртуальними валютами. А чи багато буде таких бажаючих?

Якщо віртуальна валюта не є валютою у законному сенсі, тобто не визнається державою як засіб платежу, не має статусу грошей, а значить не регулюється державою – то транзакції в таку валюту (наприклад, біткойни) або операції з такою валютою – не підлягають оподаткуванню, тому що оподаткування – це врегульована нормами права діяльність держави щодо регулювання відносин у сфері справляння податків та зборів. Однією із ознак податку є його грошова форма. А якщо віртуальна валюта – не є грошима, то вона і не може враховуватися при обчисленні податків та зборів взагалі.

Зрозуміло, що ризики щодо ухилення від сплати податків у сфері обігу віртуальних валют створюють загрози спочатку у податковій сфері, руйнуючи можливість держави захищати свої економічні інтереси, можливість реалізації і розвитку податкового потенціалу країни, а потім створюють загрози і бюджетній безпеці держави.

Тому єдиним шляхом вирішення цієї проблеми є ліквідація анонімності та автономності функціонування мережі віртуальних валют. Так, у березні 2019 року члени Європейського парламенту опублікували законопроект щодо регулювання ринку цифрових валют. Концептуальним положенням законопроекту є положення про те, що віртуальні валюти не повинні бути анонімними. Фінансові органи та державні органи повинні мати можливість пов'язувати віртуаль-

ні адреси з особою власника віртуальної валюти, ідентифікувати його. Водночас користувачі віртуальними фінансовими послугами повинні повідомляти про свої операції самостійно. Тобто, необхідно створити бази даних, в яких адреси криптовалютних гаманців будуть прив'язані до конкретних осіб.

*Загрози, що виникають при використанні віртуальних валют у сфері фінансового моніторингу.* Віртуальні валюти, які можна обміняти на реальні гроші або інші віртуальні валюти несуть в собі загрозу їх незаконного використання з метою відмивання грошей і фінансування тероризму. Вони можуть забезпечити більш високу ступінь анонімності в порівнянні з традиційними способами безготівкових платежів. Системи віртуальних валют, якими можна торгувати через Інтернет характеризуються відсутністю прямої взаємодії з користувачами і можуть дозволити здійснювати анонімне фінансування (фінансування готівкою або фінансування третіми особами через віртуальні обмінні пункти, в яких не ідентифікується належним чином джерело фінансування). Вони можуть забезпечити можливість здійснення анонімних переказів, якщо особи відправника і одержувача не встановлені належним чином. У такій ситуації відсутній контролюючий орган за допомогою якого можна було б відслідковувати і виявляти схеми підозрілих операцій. Правоохоронні органи не в змозі визначити ані центральне місце, ані особу (адміністратора) для проведення розслідувань або арешту активів. Отже, все це забезпечує такий рівень анонімності, який просто неможливий у випадку традиційних платіжних систем.

Віртуальна валюта доступна через Інтернет (у тому числі, з мобільних телефонів) і може використовуватися для здійснення транскордонних платежів і переказів грошових коштів. Як правило, такі валюти функціонують в рамках складної мережі, що включає ряд осіб, котрі перебувають у різних країнах; дані і записи про операції та клієнтів можуть вестися і зберігатися у різних осіб, котрі перебувають у різних юрисдикціях, що додатково ускладнює їх доступність для правоохоронних та регулюючих органів

держав. Також важливо враховувати і той факт, що різні елементи системи віртуальної валюти можуть перебувати в тих юрисдикціях, в яких взагалі відсутні належні заходи контролю в сфері протидії відмивання грошей, отриманих незаконним шляхом. Тому учасники мережі віртуальних валют, що замішані у відмиванні грошей можуть навмисно вишукувати юрисдикції зі слабким контролем та режимом протидії. Іншими словами, віртуальні валюти, що дозволяють здійснювати анонімні операції між особами, існують у цифровому просторі, який повністю недоступний для будь-якої окремої держави.

Наостанок можна навести приклади сервісів, призначених для приховування джерел отримання віртуальних валют, операцій з ними та повного забезпечення анонімності. Так, анонімайзер означає «темні мережі» і «міксери», що призначені для таких видів операцій. Їх видами є мережа Тог (анонімна мережа), Dark Wallet (сервіс анонімної мережі), Bitcoin Laundry (міксер), Cold Storage (холодне зберігання), Hot Storage (Гаряче зберігання).

**Висновки.** Поява у інформаційно-телекомунікаційних технологіях такого напрямку, як фінансові технології (Фінтех), на базі яких було розроблено та запроваджено систему віртуальних валют та децентралізованих платіжних систем породило ряд серйозних загроз та ризиків для держав світу. Головний принцип дії віртуальної валюти – анонімність, дозволяє користувачам повністю запобігати державного та фінансового контролю з боку владних суб'єктів, що є достатньо привабливою перспективою для багатьох з них. Неврегульованість ринку криптовалют загрожує фінансовій безпеці держави у банківській, податковій, бюджетній сферах та правовідносинах, що складаються у сфері відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Єдина можливість протидіяти цим загрозам – це взяти під повний контроль та нагляд децентралізовану систему обігу віртуальних валют. Створення альтернативної централізованої системи віртуальних валют, яка є підпорядкованою державним та фінансовим інституціям, на жаль, цю проблему цілком вирішити не здатне.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. Інститут економічного прогнозування. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.
3. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ : НППМБ, 2005. 140 с.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. Київ : КНТЕУ, 2001 309 с.
5. Кудь О. О., Кучерявенко М. П., Смичок Є. М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
6. Овчаренко А. С. Віртуальні активи як об'єкти фінансового моніторингу. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 98–103.

7. Глущенко О. О. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід : монографія. Київ : УБС НБУ, 2014. 386 с.
8. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 7. С. 156–159.
9. Friedrich Schneider. Combating money laundering and the financing of terrorism: A survey. *Economics of Security Working*. April 2012. 356 p.
10. Elias Gotz. Political factors affecting AML/CFT efforts in post - communist Eurasia: The case of Georgia. *Jornal of Money laundering Control*. 2018. P. 59-61.
11. Сейфедін Аммуc. Краткая история денег. Москва : «Манн, Иванов и Фербер». 2019. 272 с.
12. Москальов А. А. Криптовалюта на сучасній економічній арені та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (55). С. 680–684.

## REFERENCES

1. Baranovskyi O. I. (1999). *Finansova bezpeka: monohrafiia*. Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia. Kyiv: Feniks, 1999 [in Ukrainian].
2. Baranovskyi O. I. (2004). *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia)*. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].
3. Sukhorukov A. I. (2005). *Problemy finansovoi bezpeky Ukrainy*. Kyiv: NIPMB [in Ukrainian].
4. Yermoshenko M. M. (2001). *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia*. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
5. Kud O. O., Kucheriavenko M. P., Smychok Ye. M. (2019). *Tsyfrovi aktyvy ta yikh pravove rehuliuвання u sviti rozvytku tekhnolohii blokchein*. Kharkiv: Pravo, 2019 [in Ukrainian].
6. Ovcharenko A. S. (2020). Virtualni aktyvy yak obiekty finansovoho monitorynhu. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky – Legal sciences*, 3, 98–103 [in Ukrainian].
7. Hlushchenko O. O. (2014). *Antylegalizatsiyni finansovi monitorynh: ryzyk-oriientovanyi pidkhid*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
8. Khvalinskyi S. O. (2019). Otsinka kryteriiv ryzyku vidmyvannia koshtiv ta finansuvannia teroryzmu v Ukraini v umovakh hlobalizatsii. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Kherson State University*, 7, 156–159 [in Ukrainian].
9. Friedrich Schneider. (2012). Combating money laundering and the financing of terrorism: A survey. *Economics of Security Working* [in English].
10. Elias Gotz. (2018). Political factors affecting AML/CFT efforts in post – communist Eurasia: The case of Georgia. *Jornal of Money laundering Control*. P. 59-61 [in English].
11. Seifedyn Ammus. (2019). *Kratkaya istoriya deneg*. Moscow: «Mann, Yvanov y Ferber» [in Russian].
12. Moskalov A. A. (2018). Kryptovaliuta na suchasni ekonomichniy areni ta perspektyvy rozvytku. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 3 (55), 680–684 [in Ukrainian].

## ПЕРЕПЕЛИЦЯ МАРИЯ

доктор юридических наук, профессор

Национальный юридический университет Украины имени Ярослава Мудрого

## ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА В СФЕРЕ ОБРАЩЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВИРТУАЛЬНЫХ ВАЛЮТ

Статья посвящена угрозам и вызовам, которые возникли перед государствами мира и перед Украиной, в том числе, в сфере финансовой безопасности в связи с возникновением децентрализованной виртуальной валюты, как автономной и независимой системы от традиционных валют и централизованных платежных систем. Основная угроза заключается в анонимности действия виртуальной валюты и отсутствии возможности контроля со стороны государственных и финансовых институций. Это приводит к искушению для пользователей и собственников виртуальной валюты нарушить действующее законодательство или использовать его пробелы в своих интересах. Использование криптовалюты в виртуальном пространстве угрожает существованию банковской системы,

содействует уклонению от налогообложения, что создаёт опасности в налоговой и бюджетной сфере, привлекает преступников, деятельность которых связана с отмыванием доходов, полученных преступным путём и пр. Единственный выход из этой ситуации для государств - это взять под полный контроль действующую децентрализованную систему виртуальных валют, переделав её на централизованную и ликвидировав главный принцип действия данной системы – анонимность.

**Ключевые слова:** виртуальная валюта, децентрализованная платежная система, традиционная финансовая система, фиатная валюта, блокчейн, финансовая безопасность государства, уклонение от уплаты налогов, бюджетная безопасность, налоговая безопасность, анонимность действия, угрозы в банковской сфере, отмывание доходов, полученных преступным путём, сервисы, предназначенные для сокрытия источников получения виртуальных валют.

PEREPELYTSYA MARIA

Doctor of Law, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University

### **FINANCIAL SECURITY OF THE STATE IN THE FIELD OF CIRCULATION AND USE OF VIRTUAL CURRENCIES**

**Problem setting.** An important condition for the financial security of any state is full control over the monetary system, which allows not only to perform tasks in the field of regulation of social processes, but also to predict their further development, to determine priorities. Legislation regulated such types of financial security as budget, tax, banking, monetary, currency, investment, debt and others. Legal relations within these areas of financial activity of the state are clear to its participants, they function in the material “physical” world and the state only corrects them by making changes and additions to existing legal norms and laws.

The rapid development of information technology (digital revolution) has penetrated and continues to affect all spheres of society. In IT, there is a direction that works to improve financial technologies. The creation of a virtual currency or cryptocurrency, i.e. virtual money, can be considered a revolutionary discovery in the field of financial technologies.

Money is the main component of the state’s financial sovereignty, the basis of its existence. The monopoly on the issuance of money and control over its circulation has always belonged to the state represented by central banks and other financial regulators (Ministry of Finance). In essence, the state has an objective need to issue, control and supervise its currency (one of the features of the state in general is the collection of taxes, i.e. money in the form of taxes). Therefore, the issue of protecting financial security in the circulation of virtual currencies is important for any state.

**The purpose of the research** is to analyze the legal regulation of virtual currency in the areas of banking, tax, budget activities of the state and activities related to combating and preventing money laundering.

**Analysis of resent researches and publications.** The essence of such a new financial phenomenon as virtual currency, its functionality, types and principles of operation were studied in the works of domestic scientists M. Kucheryavenko, A. Kud, E. Smychok, A. Ovcharenko, O. Glushchenko, S. Khvalinsky and foreign – Fredrik Schneider, E. Gots. At the same time, there is a separate aspect of this problem – these are the challenges and threats that arise and tend to increase in the financial security of any state, namely - in the banking system, tax and budgetary relations, in the field of money laundering by criminal means.

**Articles main body.** The emergence of a new virtual currency, money that is emerging, existing and disappearing forever in cyberspace - this is in the full sense of the word a new challenge to financial security. Legislatively regulating the circulation of virtual currency in detail is a difficult task, because the very algorithm of its operation, originally laid down by the founders - provides for the purpose of avoiding such regulation. The circulation and operation of virtual currency is based on mathematical schemes and formulas, which gives it stability to any state and centralized regulation. The main advantage of virtual currency is its anonymity. The personal data of the e-wallet owner is kept secret. Sometimes the transactions themselves contain such a complex and confusing pattern of movement, which generally disappears in cyberspace. The circulation of virtual currency is not controlled by the state.

Does this pose a threat to the financial security of the state? Really, and serious. After all, an alternative currency and a payment system operating in cyberspace have been created, improved and are gaining momentum. Cryptocurrency becomes a competitor to the national currency of any state. Therefore, it should be noted that the state has grounds to interfere in the regulation of cryptocurrency circulation. What are the direct threats and risks from the existence of a virtual decentralized cryptocurrency system? These threats can be divided into areas of financial activity of the state and identify the most important of them. These are the banking sector, the monetary sphere, the tax and related budget sphere, the legal relations in the field of financial monitoring, the debt sphere.

The introduction of digital currencies and blockchain technologies threatens to destroy the banking system in its traditional form. The fact is that virtual currencies and the blockchain allow any entity (physical and legal, etc.) to communicate economically directly, bypassing any intermediaries. And modern banks are such classic intermediaries, in addition to the monopoly type.

Problems also arise in the field of tax evasion with the help of virtual currency. Such activity can be taxed only if one condition is met – if users of this network (real taxpayers) will be willing to declare and keep records of their transactions with virtual currencies. And will there be many such people? It is clear that the risks of tax evasion in the circulation of virtual currencies pose threats first in the tax sphere, destroying the state's ability to protect its economic interests, the ability to realize and develop the country's tax potential, and then create threats to budget security.

Virtual currencies that can be exchanged for real money pose a threat of their illegal use for money laundering and terrorist financing. They may allow for anonymous transfers if the sender's and recipient's identities are not properly established. In this situation, there is no control body with which to track and detect suspicious transactions. Today, we can give examples of services designed to hide sources of virtual currency, transactions with them and complete anonymity. Yes, anonymizer means "dark networks" and "mixers", which are designed for these types of operations. Their types are the Tor network (anonymous network), Dark Wallet (anonymous network service), Bitcoin Laundry (mixer), Cold Storage, Hot Storage.

**Conclusions.** The emergence of Fintech in information and telecommunication technologies, on the basis of which a system of virtual currencies and decentralized payment systems was developed and implemented, has created a number of serious threats and risks for the world. The main principle of the virtual currency is anonymity, which allows users to completely prevent government and financial control by the authorities, which is a very attractive prospect for many of them. Unregulated cryptocurrency market threatens the financial security of the state in the banking, tax, budgetary spheres and legal relations in the field of money laundering. The only way to counter these threats is to take full control and supervision of the decentralized system of virtual currency circulation. Unfortunately, the creation of an alternative centralized system of virtual currencies, which is subordinated to state and financial institutions, is not able to completely solve this problem.

**Keywords:** virtual currency, decentralized payment system, traditional financial system, fiat currency, blockchain, financial security of the state, tax evasion, budget security, tax security, anonymity, threats in the banking sector, money laundering, services designed to hide sources of virtual currency.

**За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:**

Перепелиця М. О. Фінансова безпека держави у сфері обігу та використання віртуальних валют. *Право та інновації*. 2021. № 3 (35). С. 69–77.